

NOTAT OM LIDENSKABERS VÆSEN –

Martin Johansen

En lidenskab er både følelse og ønske. Og bærer en bestemt kognitiv bagage. Hver lidenskab har sin specielle følekvalitet. Læg f. eks. mærke til, hvordan en lidenskab for den, man elsker, føles, og hvordan man føler lidenskab for musiske værdier, lad det være en bestemt musik.

En lidenskab har et forløb. Det kan være, den bruger hele livet til det. Det kan også være, den svinder hen efter nogen tid og afløses af en anden. Men i løbet af dens eksistens kan den både manifestere sig ved sin specielle følekvalitet og gennem en lang række andre følelser. Den kan vise sig som fortørnelse, som raseri, hvis den eller det den brænder for forulempes. Den kan give sig til at juble, hvis den har heldet med sig. Man kan hos andre se den eller selv mærke den svie af skuffelse, klynke af bedrøvelse, hvis nu hende, den eftertragter – det, den stiler mod ikke vil, ikke kan erhverves. Hvis andre ikke tager den alvorligt. Osv.

Men husk, hver gang en af disse andre følelser giver sig tilkende, så ulmer lidenskaben selv mærkbart i baggrunden. Man føler klart, hvad for en lidenskab det er, der bliver fortørnet, om det er ens erotiske passion, som bliver rasende, eller ens lidenskab for ens metier. Om det er den ene eller den anden, der jubler, osv.

Faderen til en lam ung pige stryger ved afskeden sagte hen over ærmet på en ung mand og hvisker til ham: 'De kan slet ikke tænke Dem, hvor jeg er lykkelig over igen en gang at høre mit barn le rigtig hjerteligt...' Den unge mand havde bare fortalt nogle banaliteter til hende og hendes søster, men faderen havde på fjernt hold iagttaget dem.

Faderens manifesterede følelse er øm taknemmelighed, men i sin undergrund mærker han samtidig lidenskaben for sin datter lyse saligt. Det er den, det lille optrin drejer sig om.

Den specielle passions følekvalitet er hele tiden med. Den er med et billede fra musikken ligesom disse skiftende følelsers 'basso continuo'.

Denne karakteristik er fundamental.

Som sagt er lidenskab også ønske. Ønske ud af en begejstring, en fortryllelse, en heftig følelse af noget væsentligt ved det den ønsker. Og for at nå frem til hvad den nu begærer, får den personen, der rummer den til

at udsætte sig for risici, tale alskens belastninger, udstå strabadser, ofre goder, sprænge hævninger og begå misgerninger måske.

Løbe risici, bære belastninger: Historiske eksempler.

Banebrydende videnskabsmænd der arbejder ud fra deres overbevisning under hån, under trusler om fortabelse, under frygt for at få en ulykkelig forgængers skæbne, som f.eks. Brunos: Galilei. Girolamo Fabrici d'Acquapendente der foretager dissektioner, advaret om fængsling dersom han fortsætter. Knægten som elsker under udsigt til at blive offer for den elskedes brødres vendetta: Romeo.

Udstå strabadser:

Tænk på de rejsende Amundsen og Scott, der konkurrerede om at nå først til Sydpolen. Eller opdrive vanskeligt tilgængelig litteratur for at skaffe sig viden om Alexandrias antikke brændte bibliotek: Mostafa El-Abbadi. Champollions uafbrudte forsøg på at oversætte hieroglyfferne. Da det lykkedes en aften i 1824, kom der en art paralyse over ham. Han måtte samles op fra gulvet. Længe lå han med et stift stirrende udtryk på sit ansigt, indtil han endelig sank hen i hvilen, beruset af at have haft heldet med sig.

Holde ud endnu en stund i Auswitch fordi Victor Frankl siger til én, at en niece venter på mig, og den russiske armé er nået frem til lige i nærheden.

Ofre goder:

Eugenié Grandet ofrer til den mand, hun er kommet til at elske, alle sine gamle Zechiner, Louis d'Oser og Theresien-dalere og dermed sin fars ømhed for hende. Han er nemlig gnier og har stykke for stykke foræret hende dem til alle hendes fødselsdage.

Ofre sig selv: Idet en ung mand ligner en revolutionsfange ganske utroligt, bytter han under et besøg i de dødsdømtes fængsel i Paris tøj med fangen, så det nu bliver den besøgende, man til sin tid guillotinerer, fordi ingen her opdager forbytningen. Den befriede elsker også den kvinde, som den besøgende er kommet til kort overfor og dog elsker håbløst. Nu har den besøgende vist hende den sidste kærlighedsgestus ved at sørge for, at hun kan blive lykkelig. Den befriede ejer nemlig hendes kærlighed. (Dickens, To byer)

Begå en misgerning:

To af fire italienske bjergbestigere begærede i den grad at erobre den prestige, det ville give som de første at nå toppen af Himalyas næsthøjeste, men vanskeligste bjerg i 1954, at de forhindrede de to andre, der transporterede en iltbeholder, i at følge med på sidste etape. Efter at have fået fat på denne, lod de bærerne tilbringe den sidste nat under åben himmel i snestorm og svær kulde, siddende på en klippehylde, de selv måtte

hugge ud. Ugerningsmændene lå i telt. De halede ikke de to andre op til sig, skjulte, hvor de var ved at undlade at tænde lys, talte ikke til dem for at hjælpe dem gennem natten. Håbede, de ville dø. Alt dette måtte de to, der nåede toppen, vedgå mange år efter. Med svære forfrysninger og amputationer til følge overlevede de svigtede mirakuløst.

Eller: den unge kone til en voldsomt skinsyg ældre mand plages af hans jalousi. F.eks. river han hver aften alle havegange omkring sit hus for næste morgen at se efter, om der er kommet fremmede spor i retning mod hans hustrus boudoir. Alle husbeboernes skoaftryk kender hen. Den dejlige franske hustru har gennem ni år i største hemmelighed ladet sig tilbede af en indtagende ung mand, hvis lidenskab for hende er så enorm, at han ved et bal bliver fundet besvimet i et afsides lokale, fordi han der blot havde kysset hendes arm. Og denne elsker gemte i en glasmontre nogle fælmede blomster, der var faldet af hendes hår under dans, nogle kviste fra et træ, hun havde lænet sig op ad engang og et par opgravede spor, hun havde sat i jorden i sin have. Et kærlighedsmuseum kaldte hen sin samling.

Så pludselig en morgen lægger kvindens ægtemand sig på en seng og dør. De elskende havde gives ham arsenik.

Hvad gives der ikke af måder, en lidenskab kan reagere på? Dette var altså, hvad passion kan drive et menneske til at vove, til at udstå, til at ofre og til at begå.

Men en lidenskab kan jo f. eks. også føle sig udæsket og begå aggression til gengæld. Lad os sige en lidenskab for jødedommens supremati, der fortørnes over at mærke sympatien vokse for Rabin og Peres' bestræbelser på fred med Palæstina. Og derfor myrdes Rabin den 4. november 1995.

Så specielt kan en passion hævne sig: Den ambitiøse arabiske læge blev forbigået, da en stilling ved hospitalet i Cairo skulle besættes. Da denne læge senere forfattede den berømte registrant over betydelige arabiske læger, undlod han så at nævne navnet på den sejrende rival. Dette fandt sted i det trettende århundrede, europæisk tid. Hertil føjede sig nu, at først i 1924 blev det fortiede navn bekendt for hele verden. Der opdaede man under en oprydning på universitetet i Cairo et manuskript, der viste lægevidenskaben, at denne person – An Nasr – fire hundrede år før englænderen William Harvey havde fundet ud af blodets lille kredsløb.

– Hvis der jages skræk i den erotiske lidenskab, for at en anden skal bemægtige sig det, den har erobret: Hvad ved vi ikke om den passions facon at reagere på?

Lukker alle muligheder sig for at nå frem til det, den brænder for og føler den sig magtesløs, tyr den til de desperate handlemåder. Den politiske passion: Den tyske landflygtige forfatter Kurt Tucholsky tager sig af dage i Sverige, da nationalisme, autoritetstro, militarisme, osv. alt det som han havde skrevet imod i bøger og det satiriske blad 'Die Weltbühne', nu fik første prioritet hjemme i hans fædreland, fordi Hitler kom

til magten. Så han aldrig kunne vende tilbage. – Ganske ligesom rome-
ren Cato Uticensis kastede sig i sit sværd, fordi det, som Cæsar stod for,
nu blev det, der skulle gælde.

Og kærlighedens fortvivlelse ved det udsigtsløse:

En kvinde af umådelig skønhed og med sødme i sin stemme ejes med
hud og hår af en potentat i orienten og afskyr ham. Han gør sig til gode
med hende seksuelt og forlanger jævnlige, hun skal synge for ham. En
purung mand er ansat til at vifte fluer væk fra tilhørerens ansigt, og han
bliver forelsket à la folie, da hendes blik pludselig spjætter imod hans.
Enhver mulighed for, at de to kan nærme sig hinanden, er udelukket. De
ser hinanden, når hun har fået besked på at synge, og slavedrengen skal
viske fluer væk. Han får hende til at skælve ved at se ham. Fyrsten aner
ingenting. Begge de forelskede er ekstremt bevogtede.

Hvad får deres lidenskab dem til at gøre til sidst? Søge døden. Efter en
dag at have sunget en sang om det håbløse ved uforløst kærlighed, en
vise som den fyrste holder meget af, løber hun pludselig fra sit stade,
skinnende som en splint af månen og kaster sig ud af vinduet ned i flo-
den udenfor. Da kyler drengen flueviskeren hen ad gulvet og løber hen
og springer efter hende. Nede på floden ser fiskerne ham kramme hende
med vildskab. For første og sidste gang tager han på hendes krop. De
drukner. Og de vidste, at det ville de komme til. (al Ma'udi, *The
Meadows of Gold*)

Her må man mindes Mayerling-dramaet og Elvira Madigan.

Her skulle andre lidenskabers desperate handlinger nævnes.

For nu at abstrahere lidt så kan en lidenskab udspille sig omkring ba-
sale eksistensbehov. Passionen for at leve, for at være rask, for at spise.
Lidenskab for at ligge i med en kvinde eller dyrke anden seksualitet.
Og der er lidenskab for at få kærlighed, for at få nære relationer, venner,
være far ved at avle børn.

Lidenskab for magt kan dreje sig om at erobre og bevare et jugsupre-
mati. *Jeg* skal til med mine ideer, *jeg* skal bestemme, det er mig, de skal
spørge allesammen.

En passion kan florere for en bestemt selvværdsfølelse, som man skal
gøre sig fortjent til f.eks. ved at have vist uegennytte, eller ved at have
sonet sin skyld.

Lidenskab kan rase for idéer, som har grebet én – en tros, en politik,
– en videnskabs idéer, 'Videnskab er lidenskab' (Ove Nathan). For mu-
siske værdier. For at præstere noget bestemt i en profession.

Glem ikke lidenskab for at modarbejde dem, der ødelægger mine livs-
værdier.

Og her kommer så lidenskaber, der har sammenhæng med personlig-
hedens foretrukne 'jegtrivelses-følelser'.

I usædvanlige tilfælde kan det være noget så mærkværdigt som en neu-
rotisk tonet passion for at undgå konflikter, sky intimiteter, afsondre sig.
For at assimilere – tilpasse sig næsten hvad det skal være. Det kan selv-

sagt også dreje sig om noget sundere som passion for at vælge eksistentielt. – For at blive apprecieret, osv. Varianter er der nok af.

Men for nu at tage et tidligere tema op igen: Følelser, som ikke samtidigt med at føles med deres særpræg ‘i undergrunden’ kan give sig tilkende ‘i forgrunden’ gennem en mængde derfra helt forskellige sindsbevægelser, bestemt af hvad der tilstøder disse fundamental-følelser, når de sætter handlinger i gang, eller udsættes for andres handlinger, – er ikke lidenskaber. Følelser, som ikke mærkes som en dobbelthed f. eks af noget betagende, man brænder for – basso continuo – og en rasen eller jubel eller sorg eller ængstelse, osv. over det ønskede skæbne – melodistemmen –, er bare emotioner, ikke lidenskaber.

Jeg kan også tage min tilflugt til et par kontante, simple eksempler og f.eks. sige, at henrykkelse over, at man endelig fandt sit fingerbøl, og letelse over at man nåede bussen opleves som regel ikke at have med lidenskab at gøre. De følelser angår ikke højværdier for én.

Jeg bliver ærgerlig over at få stjålet min gamle kuffert på en jernbaneperron i Napoli. Ad eftertankens vej kan jeg sagtens konstruere mig til: – Mon ikke jeg ligger inde med en passion for at bevare mine ejendele? Men lige idet jeg ærgrer mig over tyveriet, synes jeg ikke rigtig, jeg føler den i baggrunden. Der skulle vist mere til.

Så der findes følelser, som ikke udgår fra passioner.

Hidtil her jeg beskæftiget mig med lidenskaber enkeltvis. Men sagen er jo, at de trives i en kompleksitet hos det enkelte menneske. Som regel lever et individ med flere passioner på een gang: – den for at leve, den for at elske med en partner, den for et barn – passioner individet har fælles med utallige andre, og så passioner der specificerer strukturen af den personlighed, individet har: lidenskab for noget religiøst, en brand for at få magt i en bestemt henseende, for at profilere sig som digter, passion for at blive tilbedt af sine venner, for at blive klog på mennesker, – for at kunne hjælpe håbløst syge med at dø. Etc.

Mærker man, at disse lidenskaber har forskellig prioritet? Det behøver ikke ske, når de bare frit kan dyrkes allesammen. Det er i almindelighed kun, når muligheden for dette indskrænkes, eller man føler, man skal træffe et eksistentielt valg, at man gør sig en rangorden for sine passioner klar og handler derefter.

Hvordan forskellige lidenskaber kan gå i forbund sammen, har jeg været inde på i min bog ‘Følelser. Lidt om nogle af dem’. De kan naturligvis også komme i konflikt. Men her tror jeg, man skal sige, at der består to slags konflikter. Dem der opstår mellem allerede fungerende lidenskaber, og konflikter der på en eller anden måde kun fornemmes som en potentiel mulighed, og hvis realisering på forhånd bremses ved selve genereringen af passioner.

Den første slags: Behøver jeg næsten give eksempler?

‘Så længe du ikke har leveret det kakkeltbord, som du tog ved skilsmis-
sionen, og som både *du* og hun – dets ejermand – elsker, tilbage til

hende, er din menneskelige kvalitet, dit selvbillede af en hæderlig person belastet.’

I tragedien ‘Bérénice’ af Racine, lidenskabernes digter, hører vi om Titus, den vordende kejser af romerriget, der elsker en underdejlign orientalsk prinsesse – og hun ham. Men den romerske lov forbyder kejseren at tage en kvinde fra et land udenfor den romerske stat til ægte. De må afstå fra hinanden, og kvalerne ved at gøre det skildrer Racine, så man knuges ved det.

Og den anden slags, de potentielle konflikter:

Indfinder der sig f.eks. en lidenskab for magt, vil en passion for at handle uegennyttigt eller en for at undgå konflikter i almindelighed næppe komme til orde hos den magtglade person.

Har man en lidenskab for at rage til sig, erobre økonomiske fordele, konkurrere andre ud, opstår der næppe nogen passion for ideer om at udjævne forskelle i levestandard, f.eks. for den socialistiske idé. Endsige en brand for ubestikkelighe

Eller brænder man for altid at indordne sig solidarisk, når det team, man er med i, høster anerkendelse for løsning af opgaver, videnskabelige – humanitære –, hvad ved jeg, så kan en passion for at erobre prestige for sig selv måske få svært ved at vinde fodfæste hos én. Osv.

Bremsningen af potentielle konflikter foregår overvejende ubevidst. Kognitive refleksioner kan vækkes til live og munde ud i et eksistentia-

Diverse former for tabsangst, man befries fra, intensiverer erotisk lidenskab. Det beskrev jeg i bogen ‘Følelser. Lidt om nogle af dem’. Andre momenter gør det samme: Alene adskillelsen. Lad os mindes La Rochefoucauld’s maxime: ‘Adskillelse svækker de mindre lidenskaber og forøger de store, ligesom vinden slukker et vokslys og får et bål til at blusse op.’ (Maxime 276, 1678).

Og konkurrencen, man pludselig udfordres af, forstærker:

Justine betror sin elsker, at hver gang de knepper, så er det kun, hvis hun samtidig mindes, hvordan hun blev voldtaget engang, at han kan tilfredsstille hende. (Durrel, Alexandriakvartetten 1, p. 73). Dette gør hende ti gange så attråværdig. For nu gælder det om at overvinde denne skygge, der står midt imellem Justine og ham, før han virkelig kan komme til at besidde hende. Ellers vil han føle sig som en stråmand, et lig.

Interessant er det, hvad Stefan Zweig skildrer i bogen ‘Hjertets Utålmodighed’:

En ung officer vinder tilfældigt indpas hos en formuende enkemand, der i virkeligheden kun lever for sin lamme datter, som bor hos ham. Til at begynde med deltager den østrigske løjtnant blot i almindelig selskabelighed sammen med mange andre, men han begynder at hygge sig i

dette miljø. Faderen håber lidenskabeligt på sin unge datters helbredelse, og løjtnanten får stor medlidenhed med ham og med hende og viser hende taktfuld opmærksomhed, dog ikke mere. Hun derimod forelsker sig hedt i ham og røber ham sin kærlighed, samtidig med at vise ham afsky for at al hans venlighed mod hende sikkert kun er sentimental medlidenhed med, at hun ikke kan gå.

Det korte af det lange: hvordan skal han få meddelt hende, at hun ikke tiltrækker ham erotisk? Han vil lade datterens læge om at gøre det. Men denne advarer ham om konsekvenser, det vil få. Pigens far opsøger ham pludselig og trygler ham knælende om, at han vil sige det ulykkelige barn, at han godt kan lide hende.

Og nu kan løjtnanten ikke stå imod. En varm bølge af medlidenhed både med den ældre mand og med datteren får ham til at opsøge hende og i det rette øjeblik bøje sig ned og kysse hende på munden – indtaget som han er med ét i hendes purunge kvindelige skønhed, brudt ud da hun mærker sig holdt at.

Medlidenhed havde vakt hans erotiske interesse og intensiveret den til at spille ud.

Men straks bliver han atter nøgtern, da hun falder om på gulvet under et viljestærkt, men krampagtigt forsøg på at gå hen til ham for at omfavne ham. Han flygter i stedet for at hjælpe med at samle hende op. Føler, at han har bedraget dem, at han har taget et skridt, som de – ikke han selv har villet. Han rejser til Wien for bl. a. at tale med lægen uden at træffe ham. Men efterlader ingen besked på sin bopæl om, hvor han er henne. Forhindres af politiske begivenheder i at sende hende et telegram. Pigen begår selvmord. Hjertets utålmodighed.

En mærkelig, en kompliceret intensiveringsfaktor: Medlidenhed.

Intensiveringsmomenter for andre lidenskaber end den erotiske burde følge her, men er endnu på studieplanet. Følgende kan jeg dog anføre: I Stendhal's 'Rødt og Sort' erkender Mme de Rênal, at kærligheden til hendes børn er taget voldsomt til, fordi de er blevet så glade for hendes elsker Julien Sorel (1, p. 142). Men dette er kun en gnist fra et univers af fænomener.'

Jeg her i det foregående holdt mig til fænomenologisk beskrivelige emner.